

E T T V E R K S

Буквы Глагол_Слова: Vera

A M I T L I V

Hjelt. En bānbryterska

ETT VERKS

Esther Hjelt-Cajanus: Vera

Vera Hjelt som yrkesinspektis

Det finns personer vilka man ända sedan sin barndom varit van att ständigt höra omtalas med beundran och respekt och vilka man utan vidare godtagit som celebriteter, utan att någonsin riktigt göra sig reda för vari deras insats i samhället egentligen bestått. Naturligtvis har deras livsgärning i stora drag varit en bekant, men ändå har personen i fråga för en aldrig blivit annat än ett namn med klang av ryktbarhet.

Råkar man då få i sin hand en bok som skildrar en sådan människas liv, dess kamp och svårigheter, dess insats och gärning — kort sagt, låter en följa dess liv genom alla dess faser och utvecklingsskeden — då verkar det ofta som en uppenbarelse. Då kommer personen i fråga en plötsligt nära, blir levande och intressant, och dess liv blir ett spännande äventyr som man följer med oavlatligt stegrad intresse.

Så går det en då man fördjupar sig i boken om *Vera Hjelt*. Hennes namn är ju i det allmänna medvetandet oupplösligt förknippat med Socialmuseet och den kvinnliga yrkesinspektionen. Men vad både det ena och det andra egentligen inneburet är för en yngre generation rätt dimdunkelt. För att förstå hennes storhet måste man se hennes livsgärning mot bakgrunden av tidsförhållanden som för ett yngre släkte redan ter sig rätt främmande och man måste följa hennes bana steg för steg och lära känna de hinder hon haft att bekämpa.

Att framgång i livet inte är någon tillfällighet, utan resultatet av oavlatligt, segt och okuvligt arbete, av en »sisu» som av intet låter sig hämmas det vittnar *Vera Hjelts* liv om. Eller vad sägs om den trettonåriga rek-

torsdottern, som en dag stegade upp till landskansliet i Åbo och bad om renskrivningsarbete. När hon fick rådet att först förkovra sin handstil, gjorde hon det med sådan energi att den redan en månad senare kunde godkännas och den lilla renskriverskan inhösta sina första självförtjänade pengar. Dem använde hon till att — bekosta sina studier vid konstföreningens ritkola i Åbo! Ty fjortonåringen drömde om en konstnärskarriär. Men de hopsparde slantarna förslog inte långt, och så måste den drömmen skrinläggas.

I stället slog sig lilla Vera på musiken. Och utom att hon förvärvade en aktningvärd färdighet i pianospel, startade hon — vid sjuått års ålder — en musikaliehandel i Åbo, som under två år inbragte henne en nått liten inkomst.

Men så dog hennes far, konrektorn, och Vera såg sig tvungen att definitivt besluta sig för en levnadsbana. Hon valde folkskolelärarinnans.

Det var år 1878; Ekenäs seminarium hade då existerat i sju år, och hela den första heta entusiasmen för folkupplysningsarbetet besjälade ännu de unga adepterna. Själve Uno Cygnaeus, »folkskolans fader» var deras lärare och inplantade hos dem sin trossats att »Folkskolans sak är helig och arbetet däri en gudstjänst». Det var i denna anda de unga lärarinnorna gick ut till sitt värv.

Vera Hjelts första etapp blev Hammarlands skola på Åland. Men 1882 vann hon anställning vid högre folkskolan i Åbo. Redan följande år skulle hon emellertid länkas in på ett specialområde, vilket passade hennes läggning och fallenhet på ett ypperligt sätt, och där hon skulle finna sin egentliga uppgift.

På Nääs slott i Sverige hade tio år tidigare inrättats en slöjdskola för gossar, den första i sitt slag. Den avsåg att återuppliva den hus- och hemslöjd, som sedan gammalt idkats i nordens. Men den syftade högre. Den ville hos eleverna inplanta häg för och kärlek till arbetet över-

Pedagogiska slöjdanstalten i Helsingfors

AMT LIV

Hjelt. En banbryterska

huvudtaget, bibringa dem aktning för kroppsarbete, vänja dem till ordning och noggrannhet, öva deras ögon och formsinne samt bibringa dem allmän händighet. Därför kallades den undervisning som meddelades »pedagogisk slöjd».

I samband med slöjdskolan arbetade även en Arbetsskola för flickor med hushållslära, spånad och vävning på sitt program. Det var en lärarinnetjänst vid denna skola som år 1883 erbjöds Vera Hjelt. Vistelsen vid Nääs blev för henne en upplevelse och kom att bilda en vändpunkt i hennes liv. Ty samtidigt som hon tjänstgjorde som lärarinna vid Arbetsskolan för flickor genomgick hon Slöjdskolan för gossar.

Vera Hjelts förfäder hade i flere generationer varit svarvarmästare i Abo. Kanske var det något av deras skicklighet och praktiska färdighet som blommade upp hos deras senfödda ättling. Allt nog hon lärde sig förvånansvärt snabbt att hantera verktyg och material med händighet och kraft. Och själv insåg hon snart att hon nu funnit sitt rätta gebit.

Det stod även klart för henne hur hon ville gestalta sin framtid. Hon skulle återvända till Finland för att i Helsingfors inrätta en pedagogisk slöjdanstalt och ordna slöjdkurser för lärare och lärarinnor enligt de metoder hon inhämtat på Nääs.

Och hon satte sin plan i verket. Ty utmärkande för Vera Hjelt har under hela hennes liv varit att hon aldrig förutsatt att någonting som hon ville genomföra inte skulle lyckas. Hon lyckades också. Hennes slöjdskola blev en stor succés både inom pedagogkretsar och hos allmänheten. Hela skolklasser, folkskollärare- och lärarinnor, enskilda personer, unga flickor och gamla herrar, alla sökte de sig till den populära slöjdskolan och det trevliga och stimulerande arbetet.

Snart kallades Vera Hjelt till lärarinna i teckning, träslöjd och kvinnliga handarbeten vid Finska Samskolan i Helsingfors. Och från och med 1886 ledde hon statsunderstödda feriekurser i pedagogisk slöjd vid seminarierna i Ekenäs och Jyväskylä. Utom det praktiska arbetet omfattade kurserna föreläsningar och föredrag. Med sitt livliga, impulsiva väsen, sin omedelbarhet, sin lätthet att tala och sin smittande entusiasm var Vera Hjelt en stimulerande föreläsare. Med åren blev hon även allt oftare anlitad som föredragshållare i de mest skiftande ämnen.

Vid slöjdkurserna förfärdigades modellserier för olika åldersklasser omfattande femtio modeller var. Men efterfrågan på sådana serier blev efterhand som slöjdundervisning infördes i både lärda- och folkskolor så stor, att den inte kunde tillfredsställas, och Vera Hjelt beslöt då att starta en fabrik för tillverkning av sådana modellarbeten. Så tillkom 1890 »Vera Hjelts Ängsäg och snickeri-

Interiör från Socialmuseet

fabrik i Äggelby». Teknisk ledare blev Vera Hjelt själv. Fabriken sysselsatte etthundra arbetare och den upptogs även tillverkning av skolpulpeter, hyvelbänkar och möbler på sitt program. Ja, så småningom t.o.m. hela hus och serievillor och blev sålunda en föregångare till vår tids tillverkare av Ensovillor och seriebyggda sommarstugor.

Men redan efter fyra år brann fabriken ned till grunden och uppbyggdes ej mera.

För Vera Hjelt själv kom emellertid verksamheten som arbetsgivare att få en betydelse långt utöver stunden. Den nära kontakten med arbetarna och den inblick hon fått i deras förhållanden hade väckt hennes samhällsmedvetenhet. Hennes varma hjärta, hennes livliga intellekt drev henne att söka hjälpa och ställa till rätta sådant som syntes henne påkalla förbättringar.

Det är ju naturligt att en kvinna med Vera Hjelts initiativrikedom och framåtanda skulle dragas till de på 1890-talet livaktiga kvinnoakskretsarna. Inom dem mottogs hon med öppna armar och kom snart att spela en framträdande roll inom Finska Kvinnoförbundet, inte minst som föredragshållare. Det var även denna sammanlutning som år 1901 ingick till Senaten med en hemställan, att en särskild kvinnlig yrkesinspektör skulle tillsättas för att bevaka de inom industrin arbetande kvinnornas och barnens intressen. Ansökan bifölls och Vera Hjelt kallades till den första kvinnliga yrkesinspektören i Finland.

Hon var väl förberedd för uppgiften: hon hade ju själv varit arbetsgivare och genom sin verksamhet som föreläsare inom arbetarkretsar kommit i nära kontakt med industriarbetarna och kände deras behov och förhållanden. Och hon besjälades av en ivrig önskan att hjälpa och gagna dem.

Men det var en gigantisk uppgift hon fått sig förelagd. Hon skulle beresa hela Finland från Lappland i norr till Finska viken i söder och inspektera varje även den minsta industriinrättning som sysselsatte kvinnor eller barn. Och hon skulle ingripa varhelst hon fann missförhållanden som borde rättas till.

Hennes första årsberättelse blev en sensation och det är inte underligt att den återsändes till Industristyrelsen

Forts. på sid. 27

Sverigeavdelningen åter bestod av några scener ur Strindbergs »Lycko-Pers resa», också de utförda av skol-elever, och man förvånade sig över scenvanan och oför-skräcktheten hos de agerande.

Danmark representerades av en förtjusande liten balett *Herdinnan och solaren*, skickligt iscensatt av Nanny West-erlund. Och till slut framträdde hon själv, klädd i krino-lin, korkskrävslockar och långsjal och sjöng några kända visor av Pacius, Collan och Runeberg i romantisk 60-tals stil, fyndigt sammanbundna av ett litet presenterande och förklarande kåseri.

Men för den mera minderåriga publiken bestod nog fes-tens clou i den utdelning av gottar som försiggick under me-lanakten. De tre skandinaviska ländernas minister-fruar — som själva mysande och välvilligt älskvärda skymtade på första stolraden, hade skänkt sötsakerna, men paketeringen och distributionen hade ombesörjts av fru Marita Wallgren, som även stod för organisationen av festen i dess helhet. Det var nog ingen liten börda som vilat på hennes skuldror, men hon skilde sig med heder från uppgiften.

Prudence.

Löxläsning. Forts. fr. sid. 13

Många pojkar, som med tunga släpande steg dag efter dag trampar sin mödosamma väg till skolans för dem för-halliga värld, skulle bli alldeles förvandlade, om de skulle få en sådan utbildning, som fångar deras intresse och står i samklang med deras fallenhet.

Det är inte alla som har kurage nog att liksom en lång drasut till kvarsittare sluta lärdomsskolan på en av de lägre klasserna och ge sig ut till sjöss och att sedan som välbeställd kapten, när han sammanträffade med sin för detta plågoande från skoltiden, utbrista: »Det är onödigt, att fru L. nu gör sig till för mig, för jag glömmer aldrig hur elak ni var mot mig i skolan. Då fick jag ett stygn i mitt hjärta och det sitter i allt ännu.»

Atskilliga pojkar får fortfarande stygn i sina hjärtan under sina mest avskydda lektioner. Trots all pedagogik och all psykologi, som lärare har eller borde ha inhämtat, är en del av dem allt ännu en skräck och en plåga för sina elever och ger upphov till kommande mardröm-mar.

Susanna.

Ett verksam liv. Forts. fr. sid. 19

med högste chefens egenhändiga påteckning: »genomläst med stort intresse». Ty en varmare, mänskligare, mera fångslande ämbetskrivelse har väl sällan avlåtits.

Och ändå är det som avhandlas inte särskilt spännan-de: det är fråga om ventilation, temperatur och renlighet i arbetsalarna, om verkstadsrummens användning som sovrum, om arbetarnas bostadsförhållanden, om deras kost, deras arbetsdräkt och deras arbetstid. Men det hela är så levande framställt, att man plötsligt ser för sig hela miljön, fabrikenas arbetssalar, de fattiga hemmen, de mer eller mindre utarbetade kvinnorna. Man får en in-blick i levnadsförhållanden som man aldrig tänkt sig in i, och för ens blickar upprullas sociala perspektiv som man inte haft en aning om. Man får också ett begrepp om de unga arbetarnas privatliv, deras frestelser och svår-igheter, och de moraliska och andra faror som hotar

dem. Och det hela kryddas med fascinerande närbilder och relationer av speciella fall.

Under det andra året av sin verksamhet indrogs emel-lertid Vera Hjelt i en härva av obehag och ledsamheter, som blev en prövosten i hennes liv. Det var i samband med den på sin tid mycket omtalade »Woikka-strejken». En verkställare i Woikka hade av arbetarkorna be-skyllts för att ha begått våldtäktsförsök mot dem, och affären blåstes i agitationssyfte av arbetarföreningarna upp till enorma proportioner. Vera Hjelt anklagades för att inte tillräckligt ha tillvaratagit arbetarkornas intres-sen utan försökt skydda »de borgerliga», och hennes he-der och oväld i handhavandet av sitt ämbete utsattes för en upprörande smutskastning i tidningspressen.

Men hon behöll huvudet kallt. Lugnt och sansat fasthöll hon under hela kampanjen vid sin ursprungliga relation, som grundade sig på arbetarkornas egna uppgifter för henne innan affären fått sina senare dimensioner och av »en fjäder blivit fem hönor» som i H. C. Andersens be-römda saga »Det är riktigt sant».

Först när Sömmerskefackavdelningen vände sig direkt till henne med en öppen fråga svarade hon dem så varmt, så mänskligt, så enkelt och på samma gång så överty-gande, att alla missförstånd undanröjdes och det goda förhållandet efterhand återställdes.

Så småningom hade även Vera Hjelt glädjen att se sin verksamhet bära frukt såtillvida, att missförhållanden avhjälpes och arbetarnas ställning förbättrades. Hon fick även ofta fungera som medlare i arbetstvister och lyckas många gånger avvärja hotande arbetskonflikter eller finna för vardera parten antagbara lösningar.

År 1908 utgav Vera Hjelt en mycket uppmärksammas undersökning av *Nårbetarkornas yrkesförhållanden i Finland*, och 1912 en officiell arbetsstatistik med titel *Undersökning av yrkesarbetares levnadsvillkor i Finland 1908—1909*. Båda verken väckte uppmärksamhet i socialt intresserade kretsar även långt utom vårt lands gränser. Hon hade sålunda hävdats sig inte blott som en skicklig förlikningsman i yrkestvister, utan även som en fram-stående statistiker på det socialpolitiska området, och tal-rika bevis på officiellt erkännande och hedersbevis av olika slag kom henne under årens lopp till del.

År 1908 uppställdes Vera Hjelt som Svenska Folkpar-tiets kandidat vid riksdagsvalen. Hon hade inte tidigare deltagit i det politiska livet och var ingen partigångare. Men hennes anseende som en klok och omdömesgill person var så grundmurat i vida kretsar att hon blev vald med glans.

I riksdagen dokumenterade hon sig inte såsom någon särskilt framstående debattör, men hennes tal var väl för-beredda och hon uttalade sig endast då hon hade något sakligt att anföra. Och en kollega vittnar, att då Vera Hjelt värmdes av sitt intresse för någon sak som hon ville driva fram, kunde hon tala både inspirerat och medrye-kande.

Under sitt arbete i riksdagen blev Vera Hjelt medveten om, huru bristfällig de flesta människors kunskap är om det samhälle de lever i, om dess struktur, lagar och livs-förutsättningar. Och det omfattande arbete hon lade ned på att vidga sina egna insikter i ämnet, ville hon göra fruktbart även för andra. Hon samlade resultatet av sina studier i en bok om *Medborgarkunskap*, vilken sedermera blev antagen som lärobok både i skolor, folkhögskolor och vid kurser.